

Ravasza készülő ujjak

„Futkos pupillám, mint a réten szemét közt turkáló kutya, Papír, papír — Isten nevé nem írom read többé soha.”

Igy fejeződik be Baka István: Tűzbe vetett evangélium című verse, ami egyúttal, az 1981-ben kiadott, második kötetének a címét is kölcsönözte. Az idézetben foglaltaknak, azaz a költői következetesség számon kérésének természetesen nincs értelme, ellenben a már érdekes, hogy, ha Isten neve újra és újra megjelenik Baka legfrissebb kötetében (Döbling, 1985. Szépirodalmi), mi lehet az a kényszer, ami a költői szándékot áttérítelésre készítette. Vagyis, kiösvítve, Baka legújabb kötetének szembevetendő tematikai azonossága, stabilitása, korábbi kötetéhez viszonyítva, képes volt-e új gondolatrendszer bemutatására. Úgy tűnik nem. Ennek az immár szokásosan vékonyka könyvnek három ciklusában (Isten fűszára, Mefisztó-ke-ringó, Halottak-napja) rendeződik el huszonegy költemény, és utolsóan egy nagy lélegzetű, Széchenyinek emléket állító vers: a Döbling. A fűszöveg szerint a költemények megközelítőleg öt év termései. Megszervevett, sokáig érlelt költsésztről van tehát szó, ami eddig Baka képi világát erősítette leginkább. E képi világ sűrítettségét, intenzitását a teljes metafora, annak sokszor nominatívusi, vagy igei, birtokos jelzői fajtája adta, adja meg. Nagyon szép példákra legújabb kötetében is akadhatunk:

„Itt varjakkal gombolt, fehér kód-ingben vár read a rét...”

(Dalok harmincevesen)

A metafora domináló elemévé, Baka versvilágának fokozatos beszűkülésével egy eredendő értékzordozó természeti dolog, principium vált. (Isten, angyal, alkonyat, éj, hajnal, felhő, Tejtű, csillag, táj, föld, Sátán.) Ezek az archetipusok a metaforában aztán állandósultak, és mindig egy változó, de végeredményben ugyanazt képviselő mikroelemmel léptek kapcsolatba. A kapcsolat eme törvényszerűségei a XX. századi, s egyben magyar költő (ember)-típus érték- és helyzetvesztését jelzik, hiszen Isten patkányá, vadkanná, szemétté, a Tejtű nyáluszájá, biztosítóláncá, a csillag kukaccá, az anyaméh kényszerzubbonyá, a világ pincévé... válik. A stabil elemek és a körükük csoportosított mikrovilág együttes rendszere

miután nem változtatta, nem is változtathatta meg alapvetően a versek erőviszonyait, kissé egysíkúvá, sematikusá tette Baka jelenlegi költészetét. Túláságon is egy verset ír, és úgy tűnik, nem az olvasó intellektusára, hanem inkább érzelmeire, érzékeire, képzeletére kíván hatni. Rendkívül szűk, tragikus, megváltás nélküli, feloldhatatlan lírai világ ez, ahol a költő szubjektív létélménye, lévén a nemzetért, az emberért a végsőkig elkötelezett, már csak a történetileg, tudatilag átörökölt, s az újlag előrejelzett katasztrófa egyre inkább elsötétülő optikájából képes szemlélni a világot. Azaz, a szemlélődés, a meglátás lehetősége is korlátozott, ha nem lehetetlen. A kötet egyik legkonceptuozusabb versében így ad ennek hangot:

„A tükör széttört, és széttört a látvány, s ki megpróbálja összerakni, összegyagyalva tükör és látványcserepet.”

(A tükör széttört)

Baka egyik meghatározó törekvése mindig is a vers és a költő társadalmi helyzetének, a valósághoz fűződő viszonyuk minőségének tisztázása volt. Lírai énje igen karakterisztikusan vállalta, vállalja fel nagy, nemzeti költő és politikus elődei sorsát és tragikumát. Pontosabban csak az utóbbi. S az út, amit idáig járt, most mintha egy elkerülhetetlenül szűkülő spirál utolsó íveibe jutott volna. A vátesz költő elmagányosodásáról, szereputatánának a kozmikum felé tágitott válságáról van szó, ahol a látvány széthulló, ahol a vers „csak” a nemléttel pörölhet, ahol, míg „előttünk Isten és a Sátán megunt bohóctréfái zajlanak” szépen a fejünkre szakad az égbolt. Átléhetünk, elfogadhatunk, elutasíthatunk, tagadhatunk egy ilyen költői világot, végül is ez alkat kérdése. Vitáznunk vele azonban, úgy vélem, nincs jogunk. Afféle evidencia ez, ahogy a fű nő, ha nő, ahogy a virág bontja szirmait, ha bontja. A költő szuverén új saját tudatában, világában, miként Baka is, hogyan lehetne másként. De a világshírház, az örületig sodró haláltánc motívumainak felelevenítése a legkomolyabb figyelmeztetés; a ravaszra készülő ujjak figyelmeztetése egy lehetetlenné vált világban, és könnyen meglehet: a mi ujjainkról, a mi pisztolyainkról, a mi fejünkről, a mi világunkról is szóltak e zaklatott, kilátástalanságú sugalló, az emberi élet sivarsága jegyében fogant versek.

DARVASI LÁSZLÓ

Don Quijote a tengeren

„Lényének alapja a nyugtalanság. Örökké fut, szökik, halála napjáig. Szakadatlanul járja az országokat, a tengereket, egyike a történelem legbékételeb

alakjainak” — mondja Jakob Wassermann német író Kolumbuszról. Az Európa Kiadó nemrég jelentette meg 1929-ben írt művét, 245 oldal, tele merész gondolatokkal. Írója 20 évig olvasta, böngészte a genovai tengerész életútját, mielőtt művét megírta. Könyve esszé; a kor és egyén viszonyának rajza, egy ismert és mégis ismeretlen életmű fényében.

Vízöntő Jakob (Jakob Wassermann) a vezérfonalat Kolumbusz életének, lényének Don Quijote-i vonásában találta meg. A valóság és az álmok, a nagy tettekhez szükséges fanatizmus és a világ gonoszságának elletmondásai az ő életében is meghatározók voltak, de hiányzott életéből Sancho Panza: a földhözragadt, de néha szükséges józanság.

Colón életrajzi adatai hiányosak, elletmondások. Genovai volt, ő maga ezt állítja, — de soha nem ment el később sem szüleitől, egyetlen egyszer sem látogatta meg őket. Hívták: Colombonak, Colombusznak, Colónnak...

A portugál királynál tett audienca után lett azonos azzal a Kolumbuszal — akit Amerika felfedezőjévé ismertünk.

Amerika felfedezője? Furcsa és elletmondásos, hősi és kicsinyes események gu-banca a XV. század első felé. Európából Velence gályái jelentik a kapcsolatot kelettel. A tenger későbbi jegyei: Portugália és Spanyolország. Az utóbbi végső döfésre készül a már haldokló arab uralom ellen.

Portugália a tengernek él. Mindenki keletre akar eljutni, ők is, de Afrika megkerülésével. Kolumbusz útjára született eredmények, az út rettenetesen hosszú, de a fűszer, az arany, amit hoznak — mindent megér! Kolumbusz Cipangut és Katakaját — azaz Kínát és Japánt akarja elérni.

Sajátásgus középkori internacionalizmusban élnek az emberek. Vasco da Gama portugál, legényese a hajózat nemzetekből kerül ki. Kolumbusz maga olasz, a spanyol király szolgája, Portugáliának, Angliának, Franciaországnak is felajánlja tervét, bármilyen ékesszó is azonban (mint Don Qui-

jote), kigúnyolják, hazug képzelődőnek tartják, mint La Mancha lavagját. Magellan portugál, spanyol zászlóval hajózza körül a földet... A terv, Kolumbusz terve az első pillanatban is fantasztikus — minden erejét felemészti. Wassermann bizonyítja, hogy rossz hazafi, (sőt egyáltalán nem kötődik senkihez — talán Izabella királynét kivéve) képzetlen tengerész, hülsen férj, gondatlan, könnyelmű apa és rossz főnök. Viszont erős és akarata, kitaró, nagy fantáziájú, soha nem hátrál meg semmilyen nehézség előtt sem.

1486—1492-ig jár a mórok elleni harcban már kimerült, tépet idegzetű uralkodók nyakára. Mesének látszó dolgokkal kecsgetti őket akkor, amikor fölükbe reccog Granada visszahódításának kényszere, fogadalmat, amit be kell tartani. 1492-ben a királynő megkönyörül a genovain, elindulhatnak a hajók a vágyott Kelet felé.

Wassermann „légvár-adás-vételnek” nevezi a világtörténelem egyik legfantasztikusabb szerződését: Két gyakorlatiasan gondolkodó, filléres gondokkal küzdő uralkodó kinevez egy soha nem látott területre tenger-nagynak, alkirálynak egy olaszt, akinek ékesszólásán kívül semmi sincs.

A hosszú hajókázást a 3 gályának nevezett dióhéjval számtalanszor leírták. Az tárja fel: két egymással kibékíthetetlen világ drámai találkozását. A gyarmatosító soha nem kérdezte meg, hogy az ott élők mit szólnak új uralkodójukhoz? Mert neki „joga” van az alacsonyabb rendűnek kikiáltott, más civilizációjával szemben fellépni?

Kolumbusz utolsó éveit egy hatvanon felüli, a világtól elfordult öregember csatározásai, utóvédharcai, a győzelem halvány reményével. Abban a hitben él, hogy Azsiát találta meg, annak legszélét — ettől nem tágit. „Don Quijote erősebb Sancho Panzánál” — mondja Wassermann.

Elgondolkodtató könyvének summázatával búcsúzik olvasójától: „Dicsősége történelmi, nagy nehezen összeilleszti az ember, ám akkor egyszerre kiröppen belőle egy szellem — amely testvériesen ránk köszönt.”

ROZSNYAI JENŐ

Viszlát!

Úgy gondoljuk, nem árulunk el titkot azzal, hogy ez a félv utolsó lapszáma, s azt is tudjuk, hogy a vizsgaidőszakok kellős közepén kisebb dolga is nagyobb hallgató olvasóinknak, mint hogy lapunkkal kel-

jenek és fekszenek. Így egy dolog marad számunkra: minden kedves olvasónknak sikeres vizsgaidőszakot és jó pihenést kívánunk!

Viszlát

összettel, megújulva!

Kecskeméti Koldusopera

A véletlenek egybeesése folytán egyfajta válaszként is felfogható a kecskeméti Katona József Színház Koldusopera bemutatója Mihályi Gábornak a Kritika májusi számában megjelent magyar színház-síratójára. Az, hogy Mihályi Gábor nem ok nélkül látja kétségbeesetnek a mai magyar színház helyzetét és színvonalatlanságát, már nemigen képezi vita tárgyát. És mégis, még ki sem jött a cikk, itt az ellenpélda, ami azonban tovább igazolja Mihályi kifogásainak jogosságát.

Nagy kihívás Bertolt Brecht és Kurt Weill Koldusoperája egy társulat számára: tökéletesen színpadszerű darab — de ott leselkednek az előző előadások példái; nehéz túlszárnyalni és még nehezebb újat mondani vele. Kecskeméten a hetvenes évek végén is ment a darab Valló Péter rendezésében, a főbb szerepekben Gábor Miklóssal, Sára Bernadettel, Andorai Péterrel. Nagyon jó előadás volt. Emlékét nem a viszonyítás miatt idézzük fel, inkább jelzésként, hogy pár évaddal később talán nem is kockázatmentes ugyanazon darab másorra tűzése.

A mostani előadás önmagában megáll — és önmagaként értelmezendő. Az első és legmaradandóbb benyomás a kellemes meghökkenés: hát még klasszikusnak számító darab bemutatása is okozhat meglepetést? Minimális díszlettel, keltelemel tudtak az előadás létrehívói egységes világot teremteni a kibővített színpadon. Malgot István rendező — bizonyára képzőművészeti előlételeinek is köszönhetően — remek harmoniában volt Berzsényi Krisztina jelmez-, és Kószó István díszlettervezővel. A függöny felgördülésekor a színpad szintje alól egy clown Peacock, a zsinórpadlásról pedig mankós piérrot és bohóc báb közeledett a rokokós-szecessziós színpadképhez (mely utóbbi mindvégig csak szinte jelzésszerűen létezett, nem gátolta az előadás lendületét, a sürgés-forgást). Az előadás legnagyobb erőssége az egységes szemlélet érvényesülése volt — és ez az egyszerű sohasem csapott át monotóniába. A színpadon játék folyt, tobzó, de nem túlsiholt, az egyes jelene-

KÜRTÖSI KATALIN

Ilyenek a nők!?

Felújítás a Zenés Színházban

A gasztronómia szabályai szerint nehéz, fűszeres étel-ek után sajtot, könnyű édességet kell felszolgálni desszertként. Ilyen üdítő csomagának számítot Mozart Cosi fan tuttjája az évad „sülyosabb” bemutatói után. A felújítás „bemutató-értékű”, hiszen új csapatnak a teljes szereplőgárda, a rendezés, és újak a díszletek is.

Varga Mátyás ötletes, könnyen mozgatható színpadképe szemre is tetszetős. Angyal Mária igen érdekesen, mozgalmasan állította színpadra a darabot. Talán kissé túlságosan is. Kétségtelen: a közönség nem unatkozik, ám a zene szellemében jobban illene a visszafogottabb komédiázás. Mozart nem vidám vagy szomorú, hanem vidám és szomorú egyszerre.

Cser Miklós, a nagy drámai zené karmestere, pontosan vezette a zenekart és a kényes együtteseket. Érezük a muzsika finom szellemességét, csak néha szólal meg egy-egy túldimenzionált, stílustalan effektus.

A Cosi repriének sikerét két alapvető okban láthatjuk. Az egyik, hogy ez a mű — mint Mozart legtöbb operája — kamaradarab; így hát remekül megél a kisebb színpadon. (Különös, hogy a „moziidőszakban” ez az első Mozart-bemutató...) A siker másik záloga azoknak a művészeknek fiatalos lendülete, tehetsége, akik a szerepekben bemutatkoztak.

A megváltoztatott cím joggal hívja fel figyelmünket a „nőkre”. A bájos, ifjú hölgyek a produkció legjobbjai. Iván Iládkó káprázatos Fiordiligit énekel. Könnyedén fogja át az áriák

hatalmas ugrásait; végig hajlékony, virtuóz, Szonda Éva (Dorabella) szép színű, homogén, vívőerős hangjából talán nem könnyelműséig a közeljövő jelentős drámái szopránját kihallani. A fent elmondottaknál nem kevésbé fontos, hogy ők azok, akiknek énekük és játékuuk teljesen stílusos, nem esnek a túlszokos csapdájába. Színpadi figurájuk több, mint izgalmas; következetesen „kamaszos” vonásokat fedezhetünk fel bennük. Így aztán teljesen érthetőek pillanatonkénti hangulatváltozásaik. Ugyanakkor két különböző lányról van szó: Dorabella ösztönösebb, esendőbb, Fiordiligi büszkébb, „etikusabb”.

Vajda Juli sajátos tehetőségét nagyon jól kamatoztatja Rosina, a furfangos szobalány alakjában. A végének beállítását némileg leegyszerűsítettnek, túlságosan „vígoperának” érzem. Réti Csaba (Fernando) és Egri László (Gulielmo) kedvvel komédiáztak, csupán az arányok tűzöztak. Nem lehet véletlen, hogy a legszebb pillanatokat a valódi kétségbeesés és az őszinte felháborodás áriáiban kapjuk tőlük.

Gregor József Don Alonsojának nehéz lenne új érezeit felfedezni. Ha elhagyná egy-két Rossinától vagy Donizettitől kölcsönvett fölösleges dadogást, bemondatást, igazán eszményi öreg filozófus lehetne.

Ez volt hát az évad végi „csemege”, kicsit több habbal, de kellemes ízekkel. Jó étvágyat!

MÁROK TAMÁS

Kitüntetések

A pedagógusnap alkalmából a Művelődési Miniszter Kiváló Munkáért kitüntetésben részesítette a JATE dolgozóit közül Daróczi Istvánnét, Deák Bélát, dr. Gallé Lászlót, dr. Hufszang Józsefet, dr. Huhm Andrást, dr. Józsa Györgyöt, Matievcis Istvánt, dr. Pápay Lászlót, dr. Pintér Lajosné, Pápoly Jánosné, dr. Rozsnai Bálintot, dr. Seres István, Szarvas Vilmosné, dr. Vörös Lászlót. Pedagógus Szolgálati Emlékérem kitüntetését kapott dr. Gábris Ida. Miniszteri Dicséretet kaptak: Czinkócziné dr. Meskó Eszter, Csurgó Sándorné, Farkas Tiborné, dr. Felföldi Károly, Görög Lajosné, Halász Lajosné, Kórácz Antalné, dr. Magyarkáné Szász Éva, dr. Nemes Gábor, dr. Seres Lászlóné, és Tarnai Istvánné.

Az orvostudományi egyetemen Kiváló Munkáért kitüntetését kapott: dr. Okró József, dr. Papp Gyula, dr. Pető Éva, dr. Varga Jánosné, dr. Zsoldos Ferencné. Miniszteri Dicséretben részesült: dr. Deák Györgyné, Faragó Istvánné, dr. Gorzó

Béla kapott.